

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK

Garðabær, 21. júlí 2022
Málsnúmer: 202207-0024
SS/LA

Efni: Umhverfismatsskýrsla um Fjarðarheiðargöng

Vísað er til tölvubréfs frá Skipulagsstofnun, dags. 23. maí 2022, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um umhverfismatsskýrslu framkvæmd Vegagerðarinnar á Fjarðarheiðargöngum í Múlaþingi.

Náttúrufræðistofnun veitti umsögn um matsáætlun framkvæmdarinnar þann 17. nóvember 2020 og gerði ekki athugasemdir við hvernig gert var grein fyrir framkvæmdinni þar eða fyrirhugaðri gagnaöflun tengt matinu.

Til umfjöllunar í umhverfismatsskýrslunni er aðalvalkostur framkvæmdaraðila borinn saman við aðra valkosti með tilliti til umhverfisáhrifa. Valkostirnir varða ekki legu sjálfra Fjarðarheiðarganga heldur veglínur til og frá gangamunnum í Héraði og í Seyðisfirði. Aðalvalkostir fyrir þessar veglínur eru svokölluð Suðurleið í Héraði en aðrir valkostir eru Norðurleið og Miðleið og tillaga að nýrri veglínu í Seyðisfirði en hinn valkosturinn er lagfæring á núverandi veglínu.

Náttúrufræðistofnun mun í umsögn sinni einblína á þann hluta umhverfismatsins er varðar umhverfisþætti sem tengjast fagsviði stofnunarinnar, og hvernig það mat endurspeglast í heildarniðurstöðu matsins. Umhverfismatsskýrslan er almennt mjög vonduð og ítarleg og skilmerkilega greint frá framkvæmdinni, staðháttum og helstu framkvæmdaliðum. Náttúrufræðistofnun vill koma nokkrum ábendingum á framfæri:

Í kafla 4.1 um náttúruvernd er m.a. fjallað um náttúruminjar sem falla undir ákvæði 61. greinar náttúruverndarlaga nr. 60/2013 þ.m.t. sérstæða og vistfræðilega mikilvæga birkiskóga og votlendi. Hér ætti að mati Náttúrufræðistofnunar einnig að nefna Gufufoss þar sem að fossar falla undir ákvæðið en samkvæmt b-lið 61. greinar nær verndunin til „[fossa] og nánasta umhverfi þeirra að því leyti að sýn að þeim spillist ekki“.

Í framkvæmdalýsingu er greint frá því að efni verði sótt í námur í nágrenninu t.d. við gerð bráðabirgðavegar við Eyvindará. Náttúrufræðistofnun telur að greina mætti betur frá því hvaða námur verði notaðar og áætlað efnismagn úr þeim.

Þeir umhverfisþættir sem mest tengjast fagsviði Náttúrufræðistofnunar eru gróðurfar, dýralíf, lífríki straumvatna, jarðmyndanir og landslag og ásýnd lands.

Áhrif á gróðurfar

Umfjöllun um áhrif á gróðurfar er ítarleg og sýnir hvernig vistgerðum og vaxtarstöðum sjaldgæfra æðplantna og fléttna verður raskað innan framkvæmdasvæðis eða sem geta orðið

fyrir neikvæðum áhrifum í næsta nágrenni framkvæmdasvæðis (í tilfalli votlendis). Góður samanburður er á hvernig áhrifin eru mismunandi milli ólíkra valkosta. Náttúrufræðistofnun vill benda á að síðan matsáætlun var gefin út hefur ný auglýsing um friðlýsingu æðplantna, mosa og fléttna tekið gildi (Auglýsing nr. 1385 um friðun æðplantna, mosa og fléttna, Nóvember 2021). Nokkrar tegundir sem finnast innan framkvæmdasvæðis veglína í Egilsstaðaskógi teljast friðlýstar samkvæmt auglýsingunni en það eru æðplantan blæösp (sem var friðlýst samkvæmt eldri auglýsingu) og flétturarnar skrámuklúka, grástika og gullinvarp. Eins og fram kemur í umhverfismatsskýrslunni hefur um langt skeið verið bent á verndargildi birkiskóga í Egilsstaðaskógi ekki síst vegna sjaldgæfra fléttutegunda sem vaxa á birkitrjám. Þess vegna var lagt til að friðlýsa skóginn á Náttúruverndaráætlun 2009-2013 en ekki varð af því. Ljóst er að sjaldgæfum fléttutegundum mun stafa ógn af þeirri vegagerð sem áætluð er í framkvæmdinni og er það óháð mismunandi valkostum. Að mati Náttúrufræðistofnunar er mjög mikilvægt að stefnt sé að nákvæmari skoðun á fundarstöðum friðaðra fléttutegunda í Egilsstaðaskógi til að fullvissa sé um hver áhrif áætlaðrar vegagerðar verði. Það er nauðsynlegt til að leggja mat á hvort þörf sé á mótvægisáðgerðum til að tryggja áframhaldandi tilvist fléttutegundanna á svæðinu.

Umfangsmesta raskið á gróðurlendi er á Norðurleið en það minnsta á Miðleið. Mesta rask á vistgerðum með hátt verndargildi er hins vegar á aðalvalkostinum, Suðurleið þar sem hún mun bæði liggja um birkiskóga og stórt samfelt votlendi (Lambhúsamýri og Flói). Veglína Suðurleiðar þverar votlendið mitt og því ljóst að raskið á því verður töluvert þótt einungis lítil hluti sé innan framkvæmdasvæðisins.

Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu umhverfismatsins um áhrif ólíkra valkosta á gróðurfar. Ljóst er að áhrifin eru hvað neikvæðust á Suðurleið í Héraði, sem er aðalvalkosturinn og þar verður óafturkræft rask á vistgerðum með hátt verndargildi, votlendi og birkiskóg sem fellur undir ákvæði náttúruverndarlaga um sérstaka vernd sem og æðplöntu- og fléttutegundir sem eru á valista eða friðlýstar samkvæmt nýrri auglýsingu. Að mati Náttúrufræðistofnunar er því afar mikilvægt að lögð sé sérstök áhersla á mótvægisáðgerðir til að vega upp rask á vistgerðum með hátt verndargildi og einnig að fundarstaðir friðlýstra tegunda séu staðfestir og möguleikar á mótvægisáðgerðum skoðaðir.

Þær mótvægisáðgerðir sem nefndar eru í umhverfismatsskýrslunni eru einkum til að bregðast við almennu raski á gróðurlendum sem og vistgerðum með hátt verndargildi þ.e. birkiskógi og votlendi. Stefnt er að endurheimt votlendis og kemur fram að „a.m.k. jafn stórt votlendi og raskast við framkvæmdirnar verður endurheimt“. Það er mjög jákvætt að mati Náttúrufræðistofnunar og mikilvægt að vel sé að því staðið og gott að samstarf verði við Landgræðsluna og Votlendissjóð. Einnig er stefnt að endurheimt birkiskóga í samstarfi við Skógræktina. Náttúrufræðistofnun telur mjög mikilvægt að horft sé til þess að nota birkiplöntur sem eiga erfðafræðilega uppruna úr Egilsstaðaskógi til að tryggja viðhald þeirra og að horft sé til endurheimtar birkiskóga í næsta nágrenni þar sem við á. Ekki er fjallað um mótvægisáðgerðir til að bregðast við röskun á vaxtarstöðum friðaðra plöntu- og fléttutegunda. Náttúrufræðistofnun telur að skoða mætti t.d. að styrkja náttúrulegan vöxt blæspar í Egilsstaðaskógi í stað þeirra trjáplantna sem frá hverfa vegna framkvæmdarinnar með fræsáningu eða tilfærslu trjáa. Þá þarf eins og áður kemur fram að skoða hvort þörf sé á

mótvægisáðgerðum til að tryggja að vaxtarstaðir friðaðra fléttutegunda glattist ekki alveg á svæðinu t.d. með mögulegum tilfærslum á birkitrjám sem fléttur vaxa á.

Áhrif á dýralíf og lífríki straumvatna

Við athuganir á fuglalífi kom í ljós að þær tegundir sem eru algengastar og verða fyrir mestum áhrifum eru allt tegundir sem eru mjög útbreiddar á svæðinu, teljast ekki vera ábyrgðartegundir og eru ekki á valista þ.e. hrossagaukur, skógarþröstur og þúfutittlingur. Þéttleika þessara tegunda var þó umtalsverður og því ljóst að framkvæmdir, einkum við vegagerð á Héraði, munu valda töluverðu búsvæðaraski. Þá mun vegurinn hafa fælandi áhrif á varp mófugla eins og nýlegar rannsóknir gefa til kynna. Nokkrar ábyrgðartegundir verpa í einhverjum mæli á veglínunum í Héraði (heiðlóa, spói og jaðrakan) og í Seyðisfirði (tjaldur) en ekki er um mikinn fjölda varppara að ræða. Áhrif framkvæmdarinnar á hreindýr og ferðir þeirra eru metin lítil þar sem þau nýta svæðið sem um ræðir lítið í dag. Mögulegt er að minni umferð um Fjarðarheiði geti bætt aðstæður fyrir hreindýr á heiðinni.

Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu umhverfismatsins að áhrif á dýralíf. Ljóst er að aðalvalkostur á Héraði, Suðurleið, mun hafa talsvert neikvæð áhrif á fuglalíf sem er auðugt á svæðinu þótt mest sé um algengar tegundir og engar á valista. Mótvægisáðgerðir sem snúa að endurheimt votlendis og birkiskóga ættu að gagnast þeim tegundum sem verða fyrir búsvæðamissi. Mikilvægt er að við vöktun á árangri endurheimtar sé fylgst með áhrifum á fuglalíf. Líkt og víðar á Austurlandi er mikilvægt að vekja athygli vegfarenda á hreindýrum og fuglalífi þar sem við á með merkingum.

Varðandi lífríki straumvatna vísar Náttúrufræðistofnun í umsóknir Hafrannsóknarstofnunar og Heilbrigðiseftirlits Austurlands þar sem fagþekking er meiri. Náttúrufræðistofnun telur mikilvægt að bætt sé úr þekkingu á lífríki straumvatna á framkvæmdasvæðinu. Jákvætt er að aðalvalkostur á Héraði hafi líklega minni áhrif á straumvötn en Norðurleiðin en huga þarf vandlega að því að ný ræsi og brúargerð raski ekki ferðum laxfiska og gæta þarf þess að mengun berist ekki í straumvötn á framkvæmdatíma. Fuglar nýta Eyvindará og Fjarðará og nálæga læki til fæðuöflunar og rask eða mengun í straumvötnum geta því haft víðtæk áhrif. Þörf er á ýmsum aðgerðum til að koma í veg fyrir mengun, sérstaklega í Seyðisfirði eins og fram kemur á bls. 96 í skýrslunni, þar sem framkvæmdin fer fram á vatnsverndarsvæði. Mjög mikilvægt er að vel heppnist til og að öflug vöktun sé á árangri þessara aðgerða og brugðist við ef vísbendingar eru um mengun í yfirborðs- eða grunnvatni. Nánar er fjallað um þetta í kafla um áhrif á vatnafar og vatnsvernd. Náttúrufræðistofnun telur að töluverð hættu sé að núverandi vatnsból í Seyðisfirði verði fyrir neikvæðum áhrifum og að mikilvægt sé að horft sé til þess að skilgreina nýtt meginvatnsból fyrir Seyðisfjörð eins og segir í umhverfismatsskýrslunni.

Jarðminjar og landslag og ásýnd lands

Áhrif á jarðminjar með hátt verndargildi eru ekki miklar. Þó má nefna Eyvindarárgil sem er jarðfræðilega merkilegt eins og fram kemur í umhverfismatsskýrslunni (bls. 100) og er á gildandi náttúruinjangrá. Fram kemur að Jarðfræðistofan sem vann mat á jarðminjum telur að ákjósanlegra hefði verið að halda áætlaðri veglínunni Mið- og Suðurleiðar a.m.k. 75-100 metra frá gilbrún Eyvindarárgils. Náttúrufræðistofnun tekur undir þetta álit Jarðfræðistofnunar en svo

virðist sem það sé ekki hægt vegna hönnunarregla Vegagerðarinnar. Þá verður gerð ný brú yfir gilið og mikilvægt að við hönnun hennar sé tekið tillit til verndargildi gilsins.

Þá má nefna nálægð gangamunna og veglínu við Gufufoss í Seyðisfirði en þótt fossinn og nánasta umhverfi verði ekki fyrir raski verða greinileg ásýndaráhrif af framkvæmdinni.

Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu matsins um áhrif á jarðminjar.

Ljóst er að framkvæmdin mun hafa töluverð áhrif á landslag, bæði á Héraði og Seyðisfirði, vegna vegagerðar og tilkomu gagnamunna sem og haugsetninga. Framkvæmdin er staðsett innan náttúruverndarsvæða og nálægt náttúruminum sem hafa hátt verndargildi vegna landslags (t.d. fossar og gil). Ítarlega er fjallað um hvað einkennir landslag svæðanna í kafla 17 og hefur Náttúrufræðistofnun lítið við það að bæta. Ljósmyndir sem sýna ásýndabreytingar gefa skýra mynd á hver áhrifin verða. Ljóst er að mest verða áhrifin þar sem gangnamunnarnir eru staðsettir (myndir 17.22, 17.26 og 17.30) og þar sem engir vegir eru í dag t.d. í Eyvindarárdal austan Eyvindarár (myndir 17.22 og 17.26) og um votlendissvæði sunnan Egilsstaða (mynd 17.24). Náttúrufræðistofnun tekur undir niðurstöðu matsins um áhrif á landslag og ásýnd og telur tillögur að mótvægisáðgerðum skynsamlegar.

Um niðurstöðu umhverfismatsins

Náttúrufræðistofnun gerir ekki athugasemdir við niðurstöður mats einstakra umhverfisþátta. Ljóst er að umhverfisáhrif framkvæmdarinnar eru almennt mest í Héraði þar sem nýjar veglínur eru til umfjöllunar. Sá valkostur sem Vegagerðin hefur valið sem aðalvalkost, Suðurleið, hefur talsvert neikvæð áhrif á gróðurfar, einkum votlendi og birkiskóg. Einnig nokkuð til talsverð neikvæð áhrif á dýralíf, jarðmyndanir og landslag og ásýnd lands sem og á verndarsvæði. Norðurleiðin er lítið betri og í sumum tilfellum með meiri umhverfisáhrif.

Miðleiðin er greinilega ákjósanlegasta leiðin hvað varðar umhverfisáhrif þeirra valkosta sem varða fagþekkingu Náttúrufræðistofnunar og fjallað hefur verið um í þessari áhrif sérstaklega á gróðurfar og landslag og ásýnd. Þar sem lykilforsendur framkvæmdarinnar er varða öryggi og samfélagsleg áhrif virðast útiloka að Miðleiðin verði fyrir valinu þótt niðurstaða umhverfismatsins sé skýr um að það sé besta leiðin með tilliti til umhverfisáhrifa, vill Náttúrufræðistofnun leggja áherslu að tryggt sé að farið verði í nauðsynlegar mótvægisáðgerðir. Eins og komið hefur fram er þörf á betri þekkingu á fundarstöðum sjaldgæfra fléttutegunda í Egilsstaðaskógi og skilgreina þarf mótvægisáðgerðir ef þörf er til að tryggja tilvist þeirra til framtíðar á svæðinu. Einnig er mikilvægt að bæta þekkingu á lífríki straumvatna sem geta orðið fyrir áhrifum sem og að fylgjast með því hvort áhugaverðar jarðminjar t.d. steingervingar uppgötvist á framkvæmdatíma. Mjög mikilvægt er að mótvægisáðgerðir sem snúa að endurheimt vistgerða og búsvæða dýra- og plöntutegunda með hátt verndargildi séu vel ígrundaðar og að árangri þeirra sé fylgt eftir með vöktun.

Í Seyðisfirði eru umhverfisáhrif vegna nýrrar veglínu ekki mikil í samanburði við valkost um lagfæringu á núverandi veglínu og þar er það gangnagerðin sjálf og haugsetning henni tengd sem vegur meira en vegagerð. Þar er mikilvægast að hugað sé að áhrifum á vatnafar og vatnsvernd og þar með áhrifum á lífríki straumvatna einnig. Einnig ber að taka tillit til þess hvernig draga megi úr ásýndaráhrifum næst Gufufossi og öðrum landslagseinkennum sem hafa hátt verndargildi.

Náttúrufræðistofnun gerir ekki frekari athugasemdir við umhverfismatsskýrsluna en er tilbúin að veita frekari ráðgjöf um einstaka þætti er varða framkvæmdina ef þess er óskað.

Virðingarfyllt,

A handwritten signature in black ink, reading "Snorri Sigurðsson". The signature is written in a cursive, flowing style.

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs